

**PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES**

**PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

June 2017, Vol:3, Issue:2
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2017, Cilt:3, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

**Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'ne Göre İmâdiyye'deki İlim ve Medreseler
Science and madrasahs in İmâdiyye by the Travelogues of Evliya Celebi**

Bzhar AHMED

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilimdalı, bzhar1989ahmed@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 01 Ocak 2017
Kabul 21 Mart 2017

Anahtar Kelimeler:

Evliya Çelebi, İmadiyye, İlim, Medrese.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Tarihte pek çok seyyah Osmanlı İmparatorluğu'na gelip, Osmalı şehirleri, kültürü, medeniyeti, günlük yaşamı ve onların hakimiyetindeki milletlerden bahsetmiştir. Bunlardan biri olan Evliyâ Çelebi de bir Osmanlı insanı olarak doğmuş; tüm eğitim hayatım ve yaşamını Osmanlı Devleti sınırları içerisinde geçirmiş, neredeyse hayatının tamamında Osmanlı coğrafyasını gezmiş ve ardında Osmanlı kültür ve medeniyetinden ayrıntılı olarak bahsettiği on ciltlik bir Seyahatnâme bırakmıştır. Evliya'nın gezip gördüğü ve kayda geçtiği yerlerden bir tanesi ise Kürdistan olarak adlandırılan bölgedir.

Bu yazıda ele aldığımız İmadiyye şehri, Evliya'nın Güneydoğu Anadolu Bölgesi gezisinde geniş bir yer bulmuştur. İmadiyye şehrinden bahsettiği bölümde Evliya'nın dikkatini çeken bir konu ise buradaki ilim ve medrese kültürüdür. O burada yer alan Kubahan medresesini büyük Osmanlı medreselerinden biri imişçesine anlatmış ve medreseye dair ayrıntılı bilgiler aktarmıştır. Bu nedenle Evliya'nın İmadiyye şehrinde ilim ve medrese hayatına dair verdiği bilgiler, hem bölgenin hem de İmadiyye şehrinin XVII. yüzyıldaki ilmi yaşamını ortaya koymak için birincil kaynak olma mahiyetine sahiptir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 01 January 2017
Accepted 21 March 2017

Keywords:

Evliya Çelebi, İmadiyye, science, Islamic school.

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Throughout history, there have been a lot of people who have travelled to the territories of the Othoman Empire and wrote about the cultural and social civilization of the empire. Awliya Chalabi was born in the Othoman Empire and has spent his entire life in the territories of the empire. He has travelled through most of the geographical territories of the empire, and he has written whatever he has seen and noted in these Othoman ruling places. As a result, he has left a ten-version book after him. One of the territories that he has travelled to is the South Eastern part of Anadolıya. In the region, he has gone to a city known as Amediya.

In describing Amediya in his book, Chalabi had been inspired by the cultural, religious, and scientific aspects of the city. One of the schools of the city he has mentioned is (Qubahan) school, which he has mentioned as one of the great schools of the Othoman Empire. The information he has given about the school has remarked the city and the region as important territories of the Othoman Empire.

Giriş:

İmadiyye tanıtımı:

Bu şehri için Evliya Çelebi 4. Kitabında bahsetmiş, aslında İmadiyye ismi ilk defa Aşûri Melik'in 5.Şımşı Adad döneminde M.Ö823-810 levhesi'nde Amati/Amat olarak gelmiştir. Ayrıca Aşûri Melik'in

3. Adad Nirî M.Ö809-782 İmâdiyye'nin adı Amat olarak gelmiştir.¹ Bununla birlikte bazı kaynaklarda İmâdiyye ismi Mediya toprağı anlamına gelmiştir. İslam Devletinin zamanında Musul Atabeği olan İmadedin Zenki, bu kaleyi tekrar tamir etti, ve bu kalenin bir adı Amida/ Amadi adlandırdı sonra M.1262'de kendi adı bu şahirde koymuştur. Bundan dolayı İmâdiyye derler.² Evliya Çelebi ise İmâdiyye şehrinin kuruluşu ve farklı lisanlarda ismini şöyle aktarır: "...ba'zılar İmâdiyye, Amidiyye'den galatdır derler ammâ bu İmâdiyye kal'asına lisân-ı İbrî'de Til Harîr derler. Ve lisân-ı Arab'da Cebel-i Akreb derler ve lisân-ı Pâriside küh-ı Kerdüm derler ve lisân-ı Ekrâd-ı Lulu'da Baytanûr derler ve lisân-ı Zaza-i Ekrâd'da Amidiyye, fasîh u belîğleri İmâdiyye derler ve lisân-ı Moğolî'de ibtidâ Keyûmers binâ etdiğiyçün Til Keyüm derler ve lisân-ı Rûm'da Dârâ Şâh'ın yaylağı olmağıle bu İmâdiyye'ye Dârâ Piğados derler ve lisân-ı kadîm-i Ermen'de (---) derler."³ Bu kayıta görüldüğü üzere şehir o dönemde İmâdiyye olarak çektiği görülmektedir.

İmâdiyye şehri yüksek bir tepe üzrindedir. Bu kalelin doğu tarafında Akre kalesi, Kuzey tarafında Hekari ve batı tarafında Dühük kalesi vardır.⁴ Aslında bu şehir 70KM, Duhuk şehrinde uzaktır. İmâdiyye Duhuk şehrinin kuzey doğusundadır. Kuzey batısında da Erbil şehri vardır. Bununla birlikte güney tarafında Musul şehri vardır. İmâdiyye dağlık bir bölgededir.⁵ Müslümanlar bu toprağı Hz. Ömer b. Hattab döneminde fetih etmişti. Bu bölge Küfe valisi tarafından yönetiliyordu⁶. İmâdiyye daha sonra Emevi Devleti'nin yönetimine geçti ardından Abbasi Devleti tarafından yönetildi ve Mağollar geldikten sonra bu şehri yaktılar. 1514 Çaldıran savaşından sonra Osmanlılar bu toprağı fethederek yönetimi ele geçirdi. Osmanlılar bölgedeki pek çok yeri Molla İdris-i Bidlisi tarafından yönetimini kontrol altında tutuyordu. İdris-i Bidlisi bölgedeki aşiretlere Beg rütbesi ve bayrağı verip, hükümet adıyla onlara beylik veriyordu. Bölgenin yönetimi bu şekilde sağlanıyordu.⁷ Eliyâ Çelebi bu konuyla ilgili diyor ki "...Ba'de'l-feth bu kal'a-i İmâdiyye'nin hükümetin Hazret-i Ali [377a] ammîzâdelerinden (---) İbn Hazret-i Abbâs'a verüp diyâr-ı İslâm oldu. Hâlâ İmâdiyye hâkimleri Seyyid Hân ve Murâd Hân ve Mîrhâc Hân ve Memkân Hân ve niçe hânlar cümle-i cümle Hazret-i Ali'den berü sülâle-i ırk-ı tâhir-i Âli Abbâsiyân'dır... Âhir sene 941 târihinde Süleymân Hân deryâ-misâl asker ile diyâr-ı Irak üzere giderken İmâdiyye hâkimi (---) hân, Süleymân Hân'ı tâ nehr-i Furât'da istikbâl edüp diyâr-ı İmâdiyye'nin yüz yetmiş altı pâre kılâ'larının miftâhların Süleymân Hân'a verdiğinden Sarı Süleymân Hân memnûn u

¹ عبدالله خورشيد قادر ناله يي، العماير الاسلامية في العمادية و نواحيها حتى نهاية القرن الثاني عشر الهجري/ الثامن عشر الميلادي، مطبعة روضة، اسطنبول، 2012، ص33،34، El-Amair el-İslâmiye fi nevahiha hatâ nihaye kernel- sani، 33،34، Adullah Hurşit Aleyi،

aşır el- hijri/ el- sanmın aşır el- miladî، İstanbul: Ravza Matbaası، 2012، s.33،34

² زرار توفيق صديق، أصل تسمية (نامیدی - العمادية)، مجلة البلدية دهوك، عدد14، دهوك، 2001، ص69، Asıl (Zırar Tofik Sıdik، 69، tesmiye (Amidi/ El-imadiyye)، Duhok belediyesi'nin dergisi، Duhok: sayı 14، 2001، s.69)

³ Evliyâ Çelebi، Evliya Çelebi Seyyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Traskripsiyonu-Dizin، Cilt 4، haz. Yücel Dağlı، Seyit Ali Kahraman، YKY، İstanbul 2000، s. 377. Orjinal nushası için Döküman 1'e bak.

⁴ "...Evvelâ bu kal'a-i İmâdiyye küh-ı bâlâlar içre sa'b u sengistân u çengelîstân cebel-i âliler içre sa'bu'l-mürûr râhlar ile ubûr olunur bir püšte-i şâhika üzre eflâke kad çekmiş bir sûr-ı siver gibi bir sedd-i Kahkahâ hisâr-ı ra'nâdır. Cânib-i erba'ası mahsûldâr küh-ı bâlâlardır. Kal'asının aşâğı dereleri serâpâ bâğ-ı İrem-misâl ravza-i Rıdvân'dan nişân verir mahsûldâr bâğ-ı cinânlardır. Ve bu kal'anın cânib-i şarkisinde (---) menzilde kal'a-i Akra'dır ve cânib-i şimâlinde dörd menzilde vilâyet-i Hakkarî hânıyla müşâdır kim Çölümerk kal'ası pâ-yı taht-ı hân-ı Hakkarî'dir. Anın şimâlinde iki menzilde kal'a-i Pîzân'dır kim Hakkarî hânı karındaşı Hüsrev Paşa bu kal'a-i Pîzân'da olur. Ve bu İmâdiyye'nin şarkıyla şimâli arasında ara yatıda kal'a-i Şuhoy'dur. Anın şimâline karîb kal'a-i Baytanûr'dur.Bu iki kal'ateyn İmâdiyye ile Hakkarî ülkesi mâbeynine vâki' olmuşdur. Ve bu İmâdiyye'nin cânib-i garbisinde kal'a-i Dühük'dür. Bu gûne ta'rîf u tavsîfden murâd oldur kim bu kal'a-i İmâdiyye cem'i Kürdistân'ın ve Arab u Acem'in tâ ortasında vâki' olmuş kal'adır kim cânib-i etrâfında olan seng-i hârâlarında niçe kerre yüz bin gûne murg-ı vahşî âşiyân dutmuş İmâdeddîn kal'asıdır. Evliyâ Çelebi، 4، s. 377.

⁵ عبدالله خورشيد قادر ناله يي، م.س، ص36،37،36،37، Adullah Hurşit Aleyi، aynı geçen eser، s.36،37،36،37،

⁶ حسن محمود حمدة كريم، كوردستان لقبتردم فتوحاتي ئيسلامى دا، ص4، ضاخانه و ئاخشى نوسا، سليمانى، 2007، ل35، (Hessen Mahmud، 35، Hamakerim، Kürdistan Leberdem ftuhati islâm-I da، Süleymani: Pasi Nuser matbaası، 4. Baskısı، 2007، s.35)

⁷ حسن محمود حمدة كريم، مة لا ئيدريسى بتدليسى، رولى لتية كخستنى مينشينة كوردييكان، ص1، ضاخانهى ضوارضرا، سليمانى، 2008، ل55-50، (Hessen Mahmud Hamakerim، Mulla İdrisi Bedlisi û Rolî la yekhistni mirnşine Kürdiyekan، . 55-50 Süleymani: Çuvar Çıra matbaası، 1. Baskısı، 2008، s.50-55)

mahzûz olup İmâdiyye hükûmetin ber-vech-i te'bîd ve ocaklık yine (---) hâna yarlıĝ-ı belîĝ-i şâhî ile ihsân olunup ilâ hâze'l-ân hâkimân-ı İmâdiyye Süleymân Hân'a hayr du'â ederler. Ba'dehû sene 1048 târihinde İmâdiyye hâkimi kırk bin askeriyle Bağdâd fethinde bulunup ba'de'l-feth ocaklık ve yurdluk hatt-ı şerîfleri tecdîd olundu... Eyâlet-i Bağdâd'da iki tuĝlu mîr-i mîrân pâyesiyle ber-vech-i te'bîd hükûmet-i azîmdir kim kırk bin tüfeng-endâza ve elli bin ulemâya ve üç kerre yüz bin re'âyâ-yı gûnâ-gûna mâlikdir. Ve eyâletinde yüz (---) aded mîr-i aşâ'ir-i kabîle ve cümle 176 aded kılâ'-ı saĝîre vü kebîre mâlikdir. İnşâallah her biri mahalliyle tahrîr olunur. Ve kânûn-ı Süleymân Hân üzre Şehrezûl hâkiminin hâssından bir akçe eksik hâssı olmak ile hîn-i dîvânda İmâdiyye hâkimi Şehrezûl hâkiminin alt yanında oturur. Ve Irâk seferleri oldukça Şehrezûl hâkimiyle İmâdiyye hâkimi talî'a-i asker-i İslâm olup çarhacı olur... İmâdiyye diyâr-ı Kürdistân'da ulu hükûmetdir... İmâdiyye hâkimine ülkesinden ber-vech-i adâlet beher yevm birer kile-i Âmidî mâl tahsîl olunur ve eyâletinde asla timâr u ze'âmet ve alâybeĝi ve çeribaşı ve serdâr u dizdâr ve kethudâyeri hâkimleri yoktur. Cümleten melik kendüsü hâkim-i dünyâdır ve ba'zı müverrihler hâkim-i Behdînân derler. Ve hâkim-i Seyyid Hân ve hâkim-i İmâdiyye ve hâkim-i Âmidîyye, Âmide bir melike ismidir.”⁸ burda bişiyoruz ki İmadiyye Badinan Emaretinin başkenti olmuş. Osmanlı Devleti kendi idari sistemi içerisinde bu bölgeyi sancaklar ve eyaletler şeklinde yönetti. Yaklaşık olarak 17.yy'de Osmanlı Devletinde 26 Eyalet, 163 liva, 1320 kaza bir çok küçük şehirler ve köyler vardı.⁹

Bölüm 1:

İmadiyye'deki ilim ve Alimleri:

1.1- İmadiyye İlim durumu:

17. yy'nde Osmanlı devletinde çeşitli ilimler vardı, bunlardan bazıları (Tıp, Felsefe, Tarih, Coğrafya, Matematik, İslam ilimleri (ulum-ı islâm-i) ilm-i hedîs, kuran. ayrıca İmadiyye'de ilim için birkaç medrese vardır burada okutulan ilimleri Evliya çelebi Seyahetnamesi'nde bahseder, özellikle İmadiyye'deki medrese-i Sultân Hüseyin-i âdil anlatılmaktadır. Dersler için kış ve yaz mevsimlerde sürekli 300-400 civarı öğrenciler vardı. dersleri felsefi dersler ve diğer dersler vardır.¹⁰ Hadis dersi ve Kûran okumak için ayrıca medrese yoktur. Ama tüm okullarda Hadis ve Tecvid dersleri vardır. Buna rağmen İmadiyye'de Kûranı karim hafızı olan fazla kişi yoktur.¹¹

17.yy'de bazı şehir ve kasabalarda çeşitli ilimler ve alimler bulunmaktaydı. Evliya Çelebi, çok yerlerde medreselerden ve bazı alimlerden bahs etmektedir. Lakin çeşitli ilim ve alimlerden çok az bahseder. burada biz diğer kaynaklara göre Evliya Çelebi'nin bahsetmediği ilim ve alimlerden bahsedeceğiz:

1.2- İmadiyye'deki çeşitli ilimleri

1. Tefsir İlimi (İlm-i Tefsir):

Osmanlı döneminde tefsir ilminde İmadiyye Şehrinde bir kaç alim vardır, örneğin; İmadiyyeli en meşhur mufesir Abu S'ud El- 'amaddi (H. 982/ M. 1574)yılında öldü, O iki ciltlik bir tefsir (İrşad El-

⁸ Evliyâ Çelebî, 4, s. 303. Orjinal nushası için Döküman 2'e bak

⁹ Kamiran Abdulsemed Ahmed duski. كوردستان العثمانية في النصف الأول من القرن التاسع عشر. ط1, مطبعة وزارة التربية, أربيل, 2002, ص77 (Kamira Abdulsemed el-duski, **Kürdistan el-osmaniye fi el-nisif el-evvel min el-kırın el-tas' el-aşır**, .77 Erbil: Terbiye bakanlığın matbaası, 1. Baskısı, 2002, s.77)

¹⁰ “Derûn-ı medrese sayfu şitâda üç yüz dörd yüz talebe ile memlûdur kim cemî'i fûnûn bu âsitânede kırâ'at olunur ders-i Aristo ve Hâkim Sînâtabî'at kimesneler vardır.” Evliyâ Çelebî, 4, s. 303. Orjinal nushası için Döküman 3'e bak

¹¹ “Ve bu kal'a-i İmâdiyye'de mahsûs dârü'l-hadîs ve medrese-i dârü'l-kurrâ yoktur. Ammâ cümle medreselerde ilm-i hadîs ve ilm-i tecvîd görülmür. Lâkin ilm-i hıfz-ı Kur'ân-ı Azîm'e ol kadar mukayyed değillerdir. Zîrâ hâfız-ı Kelâmullah olan âlim olmaz derler.” Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

'ekil El- selim ilâ mezaya El- kuran El- Kerim) yazarak, kanuni Sultan Süleyman'a hediye etmiştir.¹² Ayrıca Abdulrahman b. Muhammed b. Muhammed El- 'amaddi(H. 1051/ M. 1641) yılında ölmüştür. O da Tefsir ilminde alim idi.¹³

2. Fikih ve Usul İlimi (İlm-i Fikih ve Usul):

Çoğulukla onlar fetva verir, bunlardan büyük mufti: Muhammed b. Muhammedb. Mustefa b. İmad El- esklibi Abu S'ud El-'amaddi adıyla meşhurdu (H. 982/ M. 1574)yılında vefat etti. fetva ile ilgili birkaç kitap yazmıştır. Bunlardan: (Fetve Abu S'ud El- 'amaddi) ile meşhurdur.¹⁴

4. Felsefe ilmi:

Bu ilimde İmadiyye'de diğer ilimler gibi okunmuş, çünkü Evliyâ bu dersi (Ders-i Aristo) diye adlandırmıştır.¹⁵

5. Şiir:

İmadiyye'de alimlerin arasında eskiden beri ünlü bir kaç şair de vardı, Evliyâ Çelebi Alimlerin şiirlerinde bahsederki, Nevruz günlerinde bir şölende herkes, büyükler, küçükler, alimler, ve şairler bir meydanda toplanıyordu, şiir ve kasideleri okuyordu. Bu şehrin ünlü şairlerinden Kadı Mhidin El- gorani (H.982/ M. 1574) yılında öldü. Ayrıca Evliyâ çelebi Monlâ-yı âlim-i Ramazân-ı Abbâsiyân'dan bir şiir nakil etmiştir.¹⁶

¹² صدیق بن حسین القنوجی، التاج المکمل من جواهر مائر الطراز الاخر و الاول، ط2، دار اقرأ، بیروت، 1983، ص375، (Sıdik bn Husain. 375 el- kenuci, El- tac el- mukemmel min cevahir masir el- tıraz al-ahır ve el- evvel, Beyrüt: Darul ikra, 2. Baskısı, 1983, s.375)

¹³ محمد أمين زکی، مشاهیر الکورد و کردستان، ط2، ج2، دار الزمان، دمشق، 2006، ص286. (Muhammed Emin zeki, Meşahir el- Kürt ve el- Kürdistan, Dimeşk: Dar el- zeman, 2. Baskısı, 2. cilt, 2006, s.286)

¹⁴ أحمد صدقی علی الشقیرات، تاریخ مؤسسة شیوخ الاسلام فی عهد العثماني (1922-1425 / 1341-828)، مطبعة كنعان، الاردن، 2002، ص399. (Ahmed Sıdkı Ali El- Şekirat, Tarih muessesse şeyuh el- islâm fi ahd el- osmani (H.828-1341/ M. 1425- 1922), Urdun: Kanan matbası, 2002, s.3996)

¹⁵ “Derûn-ı medrese sayf u şitâda üç yüz dörd yüz talebe ile memlûdur kim cemî 'i fûnûn bu âsitanede kırâ 'at olunur ders-i Aristo ve Hâkim Sînâtabî 'at kimesneler vardır.” Evliyâ Çelebi, 4, s. 306.

¹⁶ “Der-beyân-ı eş'âr-ı pâkîze güftâr-ı lisân-ı kavm-i Ekrâd-ı İmâdiyye, güfte-i Monlâ-yı âlim-i Ramazân-ı Abbâsiyân

Re'yi'l-esef -i dikken, vâlih u hayrân-ı ışk
Ders-i Aresto diden, serhoş-ı sekrân-ı ışk
Akl-ı kül irbît -i nîf, mekteb-i aşkî dimek
Di bibitîn mudhukî tıfif-ı heves hân-ı ışk
Def'-i harâret diket, Maj dili- i zemherîr
Lâyezâl-i ger miyâ, âteş-i sûzân-ı ışk
Di basîjet âlemî, âh-ı şerer-bâr-ı dil
Ger hebeten kâfigî, mâni '-i tûfân-ı ışk
Men hasedâ küfr-i bu, dâğ-ı lâyemân-ı lû
Sergerûbî hâs de çum, dâmen-i râhibân-ı ışk
Dâğ nihânî-i meh lû, eşgere zâhir keren
Emr-i çerağân keren, Hüsrev-i hûbân-ı ışk
Kej zahîrî beho, hûn-ı kuter nesc-i diket
Dide dibet ma'deni la 'l-i Bedahşân-ı ışk
Gonca-i bostân eğer, bende nikâbî feket
Lâl-i dibet bî-gümân, murg-ı gülistân-ı ışk
Fâş meke zâr-ı heve, ey Ramazân-ı Kürdigî
Şemme nesîmî debî, tâzı vü uryân-ı ışk.

6. Tıp:

Bu konu ile ilgili İmadiyye şehrinde Hastane ve tıp okulları vardı, Ayrıca hocalar tıp derslerini buralarda anlatıyordu.¹⁷

Bölüm 2:

2-1.Evliyâ Çelebî Seyahetnamesin'e göre İmadiyye şehrinde İlim yerleri (Medreseler) :

İslâm tarihinde ilime çok önem verilmiştir. çeşitli alimleri ortaya çıkmış fakat ilmin gelişmesi için ilk zamanlar da H. 4./ M.10. yy'de özel okullar (Medreseler) kuruldu ve özel öğretmenler tayin edildi. Bu ilimlerden özellikle İslâm ilimleri'ne daha fazla önem verildi. İlk defe Melik Nizam El- muluk Selçuklu veziri Nizamiye Medreselerini inşa ettirdi. Ama bazı tarihçiler diyorki H. 3./ M. 9. Yy'nde Abu Kasi Caafer b. Ahmed Hamdan Musulda medrese inşa ettirdi. Daha sonra bu okulların sayesinde ilim daha fazla gelişti. özellikle İslâm ilimleri, Hatta daha sonra bir kaç medrese kuruldu, örneğin; Medrese-i Mercaniye ve Mustensiriye Üniversitesi.¹⁸ Zaten ilime önem vermek tüm İslâm dünyasında gelişti, buna rağmen Osmanlı döneminde İmadiyye şehrinde de ilimler gelişti bir kaç alimleri çıkardı. Evliyâ, İmadiyye alimleri hakkında diyorki: *"Ve bir fırkası ulemâ ve sulehâ-yı müfessirîn ü muhaddisînden kimesnelerdir kim Monlâ Şervî takrîri üzre "Diyâr-ı İmâdiyye'de kırk üç bin aded ulemâ-yı fuzalâ vardır kim tekâlîf-i örfiyyeden berîlerdir." deyü nakl etdi ammâ yine cümlesi pür-silâh hançeri belinde hîn-i cengde kağan gibi destârı elinde cengâver şeci' ve bahâdır ulemâlardır. Bunlardan mâ'adâ re'âyâ şekilli âdemlerdir."*¹⁹

Ayrıca kitap sayısı çok fazla oldu, hatta 17.yy'nde İmadiyye kitap için büyük bir bilgi kaynağı oldu.²⁰ Bazı okullarda hem öğrencilere hem müsafirlere yemek veriliyordu. Huşak pilavı ve çorbası veriyordu.²¹ Bazı medreseler diğer kaynakta bulamadık. Sadece Evliyâ Çelebî seyahetnamesinde vardı.Medreseler donanımlı yerlerdi. Bunlardan:

1. medrese-i Kadı: Evliyâ bu okul ile ilgili diyorki: *"kârgîr binâ-yı azîmdir. Bunda bir kerre Bismillah diyen mahrûm olmayup elbette müfessir ü muhaddis olmuşdur. Haremünde bir servi dirahtı vardır kim bu felek-i atlas-ı ahdarda eyle bir serâmed mevzûn bir serv-i sebz-gûn görülmemiştir. Berk-i pîçâ-pîçinin râyiha-i tayyibesi dershânların dimâğların mu'attar eder. Ve bu medrese kurbünde bir âb-ı zülâl kuyusu vardır, umku elli kulaçdır."*²² bu medrese ile ilgili diğer kaynakta bulamadık. Sadece Evliyâ Çelebî seyahetnamesinde vardı.

2. medrese-i Emîrhâc: Bu okulun büyük bir kütüphanesi vardı. Evkâf'a ait bir medreseydi.²³

3. medrese-i Zıbarı: Bu okul İmadiyye'de büyük kapının yanındadır. Okulun öğrencileri çoğulukla Zıbarı aşireti'ndedir.²⁴

4. medrese-i Murâd Hâniyye: Bu okul İmadiyye'de Zibar kapısı'nın yanındadır. Aslında bu isim (Murad Han) , Emir I. Murad han b. Yusuf han'a düşer, o (H. 1049/ M. 1639) yılında İmediyye hakimiydi, o bu okulu H. 11. yy'de kuruldu. Bu okulda 1939 yılına kadar ders verilmekteydi.²⁵ Evliyâ

Bu gûne niçe penç-beyt ü müselles ü murabba' vü muhammes ü müseddés ve müsebbba' vü müsemmen ebyât-ı eş'âr u kasideleri vardır. Ve bu şehir kavmi nevrûz-ı sultânî olunca sağır ü kebîrleri ve cemî'i ulemâ ve şu'arâları mesîregâhlara gidüp hasmâne ebyât-ı eş'âr okurlar." Evliyâ Çelebî, 4, s. 309.

¹⁷ محمد أمين زكى، م.س، ج2، ص330. (Muhammed Emin zeki, ayni geçen eser, 2. cilt.330).

¹⁸ عبدالله خورشيد نالتقى، م.س، ص 89-91. (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.89-91).

¹⁹ Evliyâ Çelebî, 4, s. 308.

²⁰ عبدالله خورشيد نالتقى، م.س، ص 29,30. (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.29,30).

²¹ *"Ve dahi (---) aded medreselerde cemî'i talebelere ve ba'zı müsâfirîne her bâreyn hûşek pilavı ve çobrısı ve birer nân-pâresi dâyimdir. Dâ'im bâkî Allah ni'metlerin dâyim eyleye, âmîn yâ Mu'in."* Evliyâ Çelebî, 4, s. 309. Orjinal nushası için Döküman 6'e bak

²² Evliyâ Çelebî, 4, s. 305.

²³ Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

²⁴ Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

²⁵ عبدالله خورشيد نالتقى، م.س، ص 94. (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.94).

Çelebî bu okul ile ilgili diyor ki: “*âsitâne-i kübrâdur. Her suhteye hücre-bahâ lahmîyye ve şem‘iyyesi, vazîfe-i mu‘ayyenesi cânib-i vakıfdan mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl vâsıldır.*”²⁶

5. medrese-i Memkân: Bu okulun bir başka ismi daha var, o adı Memi Hân dır.²⁷

6. medrese-i Melik İzdin ya‘nî Melik İzzeddîn: Evliyâ Çelebî bu okul ile ilgili diyor ki: “*rûz-merre merreteyn çobrası mebzûldur.*”²⁸

7. medrese-i Seyyid Hân: Aslında bu medresenin adı (Medrse-i Zahidiye)’dir , çünkü Eskiden şahzade Zahide²⁹ H.8./ M. 14. Döneminde yaptırıldı, Bu medrese İmadiyye sur’un içinde, şehrin kuzeyindedir. Medrese-i Zahidiye alimlerin yeri idi. Büyük kütüphanesi vardı, bu kütüphane yandıktan sonra sadece 35 kitap kurtarıldı.³⁰ Bu medrese Behdinen Emiri Seyid han (H. 1024/ M. 1615)³¹ yılında tamir ettirildi. O (H. 992-1029/ M. 1584-1619) yılların arasında hukum etti.³² Evliyâ Çelebî bu Medrese ile ilgili diyor ki: “*buna medrese-i Nev derler, ya‘nî yeni medresedir. Sene (---) karîbü'l-ahd binâ olunmağile binâsı ve evkâf akârâtı ma‘mûrdur. Bu medrese kurbünde bir yalçın kaya vardır kim aşâğısı çâh-ı sa‘îrdir.*”³³ Burda doğru, çünkü 17. yy’un başında bu okulu Medrese-i Cedid adıyla meşhurmuş, daha sonra Medrese-i Molla Yahiya mzori adıyla meşhur oldu.³⁴

8. Medrese-i Kophan: bu Medrese bazı kaynaklar diyor ki (H. 4. Yy’nde) kuruldu, ama gerçekte I. Emir Kubad han b. Sultan Huseyin veli (H. 940-981/ M. 1534-1573) yılların arasında hükmetti, o ilme çok önem verdi, hata o zamanda bu medreseyi yaptı. Bu Medrese İmadiyye’nin kuzey batısındadır.³⁵ Evliyâ Çelebî bu Medreseyi ile ilgili diyor ki: “*Andan sonra kal‘a-i İmâdiyye’nin aşâğı deresinde Hân bâğ-ı İremi kurbünde bâğlar kenârında medrese-i Sultân Hüseyin-i âdil, bundan gayrı binâ-yı azîmli ve evkâf-ı metînli medrese-i kebîr yokdur. Gûyâ bir kal‘adır. Altmış aded kârgîr binâ kıbâblar ile mebnî hücreleri ve dârü‘t-tedrisi ve haremînde havz-ı azîmi ve selsebil ü fevâreleri ve haremînde hıyâbân [u] gül-i gülistân ve hücreleri etrâfında bostânı vardır. Derûn-ı medrese sayf u şitâda üç yüz dörd yüz talebe ile memlûdur kim cemî‘i fînûn bu âsitânede kırâ‘at olunur ders-i Aristo ve Hâkim Sînâtabî‘at kimesneler vardır. Ve sâhibü‘l-hayrât gâyetü‘l-gâye muhibb-i ulemâ olmağile bu medreseye elli aded ma‘mûr kurâlar.*”³⁶

Bu medrese epey büyüktür. Adeta bir kale büyüklüğündedir. Okulda günde iki kere öğrencilere yemek verilmekteydi. 17. Yy’nde tüm Kürdistan toprağ’ında Kubehan gibi başka okul yoktur. Halbuki Van ve

²⁶ Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

²⁷ “*ya‘nî Memi Hân, bu dahi ma‘mûr ve telâmîzleri mesrûr medrese-i dârü‘s-sürûrdur.*” Evliyâ Çelebî, 4, s. 309. - İmadiyye’deki tüm okulları Eliyâ Çelebî seyahetnâmesi 378-B ve 379-A sayfaları, Orjinal nushası için Döküman 4’e bak

²⁸ Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

²⁹ Şahzade Zahide: Emir Abi Nasır’ın kızı, Mustaasambillah’ın torunudur. H.678/ M. 1279 bağdat’ta doğmuş, H.965/ M.1295 yılında kuzenyle evlenmiş, ondan sonra Kuzey İrağ’a gitmiş. H.703/ M.1328 ölmüş. Bak: (Adullah Hurşit Aleyi, aynı geçen eser, s.92). 92. ص. م. س. خورشید نالتی، م. س. 92.

³⁰ عبدالله خورشید نالتی، م. س. 93. ص. 92, 93. (Adullah Hurşit Aleyi, aynı geçen eser, s.92,93).

³¹ Seyid han: bu Emir Kubad b. Sultan Husain’in oğlusudur. H.970/ M. 1562 yılında doğdu, H. 993/ M. 1585 yılında Hükme gelmiş. Yaklaşık 45 yıl hükümdarlığı yaptı.

(Adullah Hurşit Aleyi, aynı geçen eser, s.93). 93. ص. م. س. خورشید نالتی، م. س. 93.

³² محمد علی قره داغی، بودانتهوی میذووی زانایانی کورد لتریطای دهستانه کانیانتهوی، ضااخانهی ومیض، به عدا، 1998، بترطی 1، ل99. (Muhammed Ali karadağ, **Bujanevey mejûy zanayani Kürd le rêgay dasthatakaniyanave**, Bağdat: vemiz matbaası, I. cilt, 1998, s.99)

³³ Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

³⁴ عبدالله خورشید نالتی، م. س. 93. ص. 93. (Adullah Hurşit Aleyi, aynı geçen eser, s.93).

³⁵ عباس العزاوی، العمادیة فی المختلف العصور، تحقیق: حمدی عبدالمجید السلفی و عبدالکریم فندی، مطبعة وزارة الثقافة، أربیل، 1998، ص92. (Abbas El- Azavi, **El- İmadiyye fi muhteli el- usur**, tahkik: Hamdi abdulmecid selefi, Abdulkерim fendi, Erbil: Terbiye bakanlığın matbaası, 1998, s.92)

³⁶ Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

Mardin kalesinde büyük okullar vardı, ayrıca diğer yerlerde ilim merkezi ve okulları var fakat onlar Kubehan okulu gibi muhteşem değil.³⁷ Bu okulda bir kaç meşhür alimler okumuştur. örneğin; meşhur mufesir Abu S'ud El- 'amaddi (H. 982/ M. 1574)yılında vefat etmiştir. Abu S'ud El- 'amaddi burada okumuştur . Bu okulda binlerce kitaplar vardı, özellikle fıkıh ve din ile ilgili kitaplar mevcuttu.³⁸

9. mekteb-i dârü't-ta'lim-i sıbyân-ı ebcedhân: Çocukların okuludur. Sadece çocukların eğitimi için kurulmuştur.³⁹

2-2. Evliyâ anlatmadığı İmadiyye'de ki ilim yerleri:

1. İmam Kasim Medresesi: Bu okulu Emir Giyas eldin b. Kasim b. Beha el-din El- Abbasi (H. 784/ M. 1382) yılında yaptırdı. Okulun kütüphanesinde çeşitli ilimlerin kitapları vardır.⁴⁰

2. El- meydan Medresesi: bu okul imadiyye emrlerin tarafından yapıldı, bu okul Meyden mahalesi'nde İmdaiyye Şehrin goney tarafındadır.⁴¹

3. Camii Kebir Medresesi: bu okul H.537/ M.1142 yılında İmdiyye Emrileri tarafından yapıldı. İmadiyye şehrin içinde, İmadiyye büyük camii'in yanındadır, aynı zamanda hem camii hem okuldur. bu okulu H.10/ M16. Yy'n ortasında Sülтан Hüsain tarafından geliştirilmiştir.⁴²

3. Maye Medresesi: bu okul Maye⁴³ köyündedir. Bervari bala kuzeyi'ndedir. H.9.yy'nde Emir Kubad beg b. Sultan Hüsain tarafından yaptırılmıştı. Büyük bir kütüphaneye sahipti. Bu medreseden bir çok İmadiyyeli alimler çıktı.

4. diğer okulları: O dönemdeki diğer okullar hakkında fazla bilgimiz yoktur. Onlarında isimlerini burada zikretmiş olalım. Örneğin: Medrse-i Ruveysi, Medrse-iRubteki, Medrse-i Kiste, Medrse-i Şerans, Medrse-i El- mesmat,⁴⁴ ve Medrse-i Espindar.⁴⁵

2-3. İmadiyye'de ki alimleri: Gerçekten bu şehirde bir kaç tane alim çıktı, bunlardan: Muhamed b. Muhamed b. Mustefa b. İmad El- eskilibi El- rumi, Abu S'ud El- 'amaddi adıyla meşhür oldu, o osmanlı devletinde Kanuni Sultan Süleyman döneminde Şeyhul İslm olup (H. 982/ M. 1574)yılında öldü. Ayrıca Abdulrahman b. Muhammed b. Muhammed El- 'amaddi(H. 1051/ M. 1641) yılında öldü. O Tefsir ilimin alim idi. Bununla beraber Kadı Ömer mulla, İmadiye Kadısı Emir Kubad han b. Saiid, o (H.1081/ M. 1670)yılında yaşıyordu.⁴⁶

Sonuç:

Biz bu araştırmayı yaparken , birkaç sonuca vardık:

- 1- Evliyâ küçük yaştan itibaren ilim terbiyesi almış ve almış olduğu bu ilim sayesinde seyahat ettiği her yerde bölgenin ilim, okul ve alimlerine önem vermiş ve bunlardan bahsetmiştir.

³⁷ “ ... Niçe bâğ u bâğçe ve dekâkîn ü âsiyâb-ı âb bu medreseye muttasıl inşâ edüp vakf [379a] etmişdir ve ders-i âmin şehrin şeyhülislâmın etmişdir. Bu imâret evkâf-ı kavî olmağile her hücrenin talebelerine cânib-i vakfdan vazîfe-i mu'ayyeneleri dâyimdir. Ve her hücreye dârü'z-ziyâfesinden birer sofra ta'âm merreteyn ta'yindir. Ammâ bu medrese-i azîm cisr-i Kophan yanında olmağile kavm-i Ekrâd bu medreseye medrese-i Kophan derler. Ammâ bânîsi Sultân Hüseyin'dir. Kavm-i Ekrâd'ın niçesi medrese-i Kubâ derler. Hulâsa-i kelâm bu diyâr-ı Kürdistân'da on bir sene seyâhat edüp bu medrese-i Kophan gibi bî-misâl medrese görmedim. Kal'a-i Mardin'de medrese-i Kâsım Paşa ve kal'a-i Van'da medrese-i Horhor ve medrese-i Hüsrev Paşa dahi meşhûrlardır ammâ bu İmâdiyye'nin medrese-i Kophan'ı anlardan ma'mûr u müzeyyendir. ” Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

³⁸ عبدالله خورشيد نالتی، م.س. ص.96.96 (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.96).

³⁹ Evliyâ Çelebî, 4, s. 306.

⁴⁰ عبدالله خورشيد نالتی، م.س. ص.93.93 (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.93).

⁴¹ عبدالله خورشيد نالتی، م.س. ص.95.95 (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.95).

⁴² عبدالله خورشيد نالتی، م.س. ص.95.95 (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.95).

⁴³ Gördüğümüz gibi Evliyâ Çelebî bu İmadiyye tabii' olan köyüne gitmemiştir.

⁴⁴ نازدار جليل مصطفى، دور العلماء الكورد في الدولة العثمانية القرنان السادس عشر و السابع عشر، مطبعة الحاج هاشم، أربيل، 2013، ص.30,31 (Nazdar Celil Mustafa, **Devr Ulame El- Kürd fi el- delve Osmaniye el- kırım el- sadis aşır ve el- sabi'**, Erbil: El- hac Haşim matbaası, 2013, s.30,31)

⁴⁵ عبدالله خورشيد نالتی، م.س. ص.119.119 (Adullah Hurşit Aleyi, ayni geçen eser, s.119).

⁴⁶ نازدار جليل مصطفى، م.س. ص.33-36.36 (Nazdar Celil Mustafa, ayni geçen eser, s.30,31).

- 2- İmadiyye şehri, Osmanlı Devletinin ilim ve din tarihinde büyük bir kaynak olmuştur. İmadiyye'deki Kubehan Medresesinde bir kaç ünlü alimler çıkmıştır Bunlardan en ünlüsü Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Şeyh-ül İslâmı olan Abu S'ud El- 'amaddi'dir
- 3- İmadiyye'de bazı medreseler, günde iki kere öğrencilere yemek veriyordu, çünkü İmadiyyedeki Emirleri ve insanları ilme çok önem vermiştir.
- 4- Gördüğümüz gibi İmadiyye'de bir kısım özel aşiretlerin okulları varmış.

Kaynakça:

* Osmanlıca:

Evliyâ Çelebî seyahetnâmesi (Orjinal nushası).

* Türkçe:

1- Evliyâ Çelebî, Evliya Çelebi Seyyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Trabskripsiyonu-Dizin, Cilt 4, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, YKY, İstanbul 2000.

* Arapça:

1- أحمد صدقى على الشقيرات, تاريخ مؤسسة شيوخ الاسلام فى عهد العثماني (828-1341 / 1425-1922), مطبعة كنعان, الاردن, 2002

(Ahmed Sıdkı Ali El- Şekirat, Tarih muessesse şiyuh el- islâm fi ahd el- osmani (H.828-1341/ M. 1425- 1922), Urdun: Kanan matbaası)

2- عبدالله خورشيد قادر ناله يى, العماائر الاسلامية فى العمادية و نواحيها حتى نهاية القرن الثانى عشر الهجرى/ الثامن عشر الميلادى, ط1, مطبعة روضة, اسطنبول, 2012.

(Adullah Hurşit Aleyi, El-Amair el-İslâmiye fi nevaaha hatâ nihaye kernel- sani aşır el- hijri/ el- sanmın aşır el- miladî, İstanbul: Ravza Matbaası, 2012)

3- عباس العزاوى, العمادية فى المختلف العصور, تحقيق: حمدى عبدالمجيد السلفى و عبدالكريم فندى, مطبعة وزارة الثقافة, أربيل, 1998. (Abbas El- Azavi, El- İmadiyye fi muhteli el- usur, tahkik: Hamdi abdulmecid sefeli, Abdulkerim fendi, Erbil: Terbiye bakanlığın matbaası, 1998)

4- كاميران عبدالصمد أحمد الدوسكى, كردستان العثمانية فى النصف الأول من القرن التاسع عشر, ط1, مطبعة وزارة التربية, أربيل, 2002.

(Kamira Abdulsemed el-duski, Kürdistan el- osmaniye fi el- nisif el- evvel min el- kırın el- tas' el- aşır, Erbil: Terbiye bakanlığın matbaası, 1. Baskısı, 2002)

5- صديق بن حسين القنوجى, التاج المكمل من جواهر مائر الطراز الاخر و الأول, ط2, دار اقرأ, بيروت, 1983. (Sıdik bn Husain el- kenuci, El- tac el- mukemmel min cevahir masir el- tıraz al-ahır ve el- evvel, Beyrüt: Darul ikra, 2. Baskısı, 1983)

6- محمد أمين زكى, مشاهير الكورد و كردستان, ط2, ج2, دار الزمان, دمشق, 2006. (Muhammed Emin zeki, Meşahir el- Kürt ve el- Kürdistan, Dimeşk: Dar el- zeman, 2. Baskısı, 2. cilt, 2006)

7- نازدار جليل مصطفى, دور العلماء الكورد فى الدولة العثمانية القرنان عشر و السابع عشر, مطبعة الحاج هاشم, أربيل, 2013. السادس

(Nazdar Celil Mustafa, Devr Ulame El- Kürd fi el- delve Osmaniye el- kırın el- sadis aşır ve el- sabi' aşır, Erbil: El- hac Haşım matbaası, 2013)

* Kürtçe:

1- (Hessen Mahmud Hamakerim, كوردستان لىقبردم فتوحاتى ئىسلامى دا, ض4, ضاىتخانە و ئىخشى نوسىتر, سلیمانى, 2007. (Hessen Mahmud Hamakerim, Kürdistan Leberdem ftuhati islâm-I da, Süleymani: Pasi Nuser matbaası, 4. Baskısı, 2007)

- 2- حسن محمود حمة كتريم, مة لا ئيدريسي بتدليسي, رؤلى لتيةكخستنى مينشينة كوردييهكان, ض 1, ضااخانةى ضوارضرا, سلیمانى, 2008 (Hessen Mahmud Hamakerim, **Mulla İdrisi Bedlisi û Roli la yekhistni mirnşine Kürdiyekan**, Süleymani: Çuvar Çira matbaası, 1. Baskısı, 2008)
- 3- محمد على قرءاغى, بوذانتهوى ميدووى زانايانى كورد لقریطاى دهستختتكانيانتهوى, ضااخانةى وميض, بهءا, 1998, بقرطى -1 (Muhammed Ali karadağı, **Bujanevey mejûy zanayani Kürd le rêgay dasthatakaniyanave**, Bağdat: vemiz matbaası, 1. cilt, 1998)

*** Dergi:**

- زرار توفيق صديق, أصل تسمية (ئاميدى – العمادية), مجلة البلدية دهوك, عدد 14, دهوك, 2001.
(Zırar Tofik Sıdik, **Asıl tesmiye (Amidi/ El-imadiyye)**, *Duhok belediyesi 'nin dergisi*, Duhok: sayı 14, 2001)

**Dökümenler: Evliya Çelebi'nin İmâdiyye şehrini anlattığı bölümün orjinal nüshaları⁴⁷.
Dökümen 1: Şehrin İsmi anlatu bölümü**

عمرزاده لرندون از حضرت عباسه و روپ دیار اسلام اولدی حالا عیادیه حاکم لری سیدخان و مرادخان
 و میر حاج غات و مهکمان خان و نیکه خان بلججه جه حضرت علی دین برو سلاله لری خطا هرکعبا بیاندن جزیره حاکم و
 حکام لری حاکم و بتلید حاکم و غیره جمله بو سلاله پاکدند که انشا اللہ افضل ضلکون دن اولدی مابنده نیر دبار حکم ابالدول
 آل عیادیه مابنده اول کوه بیشتون کوه کما وید و کوه عقور کوه سیلان کوه حر و کوه آردالان
 مابنده سدا اولوب تور عیادیه بها در انیسر سدید اولمشدر **۱۹۰** **۱۹۱** **۱۹۲** **۱۹۳** **۱۹۴** **۱۹۵** **۱۹۶** **۱۹۷** **۱۹۸** **۱۹۹** **۲۰۰** **۲۰۱** **۲۰۲** **۲۰۳** **۲۰۴** **۲۰۵** **۲۰۶** **۲۰۷** **۲۰۸** **۲۰۹** **۲۱۰** **۲۱۱** **۲۱۲** **۲۱۳** **۲۱۴** **۲۱۵** **۲۱۶** **۲۱۷** **۲۱۸** **۲۱۹** **۲۲۰** **۲۲۱** **۲۲۲** **۲۲۳** **۲۲۴** **۲۲۵** **۲۲۶** **۲۲۷** **۲۲۸** **۲۲۹** **۲۳۰** **۲۳۱** **۲۳۲** **۲۳۳** **۲۳۴** **۲۳۵** **۲۳۶** **۲۳۷** **۲۳۸** **۲۳۹** **۲۴۰** **۲۴۱** **۲۴۲** **۲۴۳** **۲۴۴** **۲۴۵** **۲۴۶** **۲۴۷** **۲۴۸** **۲۴۹** **۲۵۰** **۲۵۱** **۲۵۲** **۲۵۳** **۲۵۴** **۲۵۵** **۲۵۶** **۲۵۷** **۲۵۸** **۲۵۹** **۲۶۰** **۲۶۱** **۲۶۲** **۲۶۳** **۲۶۴** **۲۶۵** **۲۶۶** **۲۶۷** **۲۶۸** **۲۶۹** **۲۷۰** **۲۷۱** **۲۷۲** **۲۷۳** **۲۷۴** **۲۷۵** **۲۷۶** **۲۷۷** **۲۷۸** **۲۷۹** **۲۸۰** **۲۸۱** **۲۸۲** **۲۸۳** **۲۸۴** **۲۸۵** **۲۸۶** **۲۸۷** **۲۸۸** **۲۸۹** **۲۹۰** **۲۹۱** **۲۹۲** **۲۹۳** **۲۹۴** **۲۹۵** **۲۹۶** **۲۹۷** **۲۹۸** **۲۹۹** **۳۰۰** **۳۰۱** **۳۰۲** **۳۰۳** **۳۰۴** **۳۰۵** **۳۰۶** **۳۰۷** **۳۰۸** **۳۰۹** **۳۱۰** **۳۱۱** **۳۱۲** **۳۱۳** **۳۱۴** **۳۱۵** **۳۱۶** **۳۱۷** **۳۱۸** **۳۱۹** **۳۲۰** **۳۲۱** **۳۲۲** **۳۲۳** **۳۲۴** **۳۲۵** **۳۲۶** **۳۲۷** **۳۲۸** **۳۲۹** **۳۳۰** **۳۳۱** **۳۳۲** **۳۳۳** **۳۳۴** **۳۳۵** **۳۳۶** **۳۳۷** **۳۳۸** **۳۳۹** **۳۴۰** **۳۴۱** **۳۴۲** **۳۴۳** **۳۴۴** **۳۴۵** **۳۴۶** **۳۴۷** **۳۴۸** **۳۴۹** **۳۵۰** **۳۵۱** **۳۵۲** **۳۵۳** **۳۵۴** **۳۵۵** **۳۵۶** **۳۵۷** **۳۵۸** **۳۵۹** **۳۶۰** **۳۶۱** **۳۶۲** **۳۶۳** **۳۶۴** **۳۶۵** **۳۶۶** **۳۶۷** **۳۶۸** **۳۶۹** **۳۷۰** **۳۷۱** **۳۷۲** **۳۷۳** **۳۷۴** **۳۷۵** **۳۷۶** **۳۷۷** **۳۷۸** **۳۷۹** **۳۸۰** **۳۸۱** **۳۸۲** **۳۸۳** **۳۸۴** **۳۸۵** **۳۸۶** **۳۸۷** **۳۸۸** **۳۸۹** **۳۹۰** **۳۹۱** **۳۹۲** **۳۹۳** **۳۹۴** **۳۹۵** **۳۹۶** **۳۹۷** **۳۹۸** **۳۹۹** **۴۰۰** **۴۰۱** **۴۰۲** **۴۰۳** **۴۰۴** **۴۰۵** **۴۰۶** **۴۰۷** **۴۰۸** **۴۰۹** **۴۱۰** **۴۱۱** **۴۱۲** **۴۱۳** **۴۱۴** **۴۱۵** **۴۱۶** **۴۱۷** **۴۱۸** **۴۱۹** **۴۲۰** **۴۲۱** **۴۲۲** **۴۲۳** **۴۲۴** **۴۲۵** **۴۲۶** **۴۲۷** **۴۲۸** **۴۲۹** **۴۳۰** **۴۳۱** **۴۳۲** **۴۳۳** **۴۳۴** **۴۳۵** **۴۳۶** **۴۳۷** **۴۳۸** **۴۳۹** **۴۴۰** **۴۴۱** **۴۴۲** **۴۴۳** **۴۴۴** **۴۴۵** **۴۴۶** **۴۴۷** **۴۴۸** **۴۴۹** **۴۵۰** **۴۵۱** **۴۵۲** **۴۵۳** **۴۵۴** **۴۵۵** **۴۵۶** **۴۵۷** **۴۵۸** **۴۵۹** **۴۶۰** **۴۶۱** **۴۶۲** **۴۶۳** **۴۶۴** **۴۶۵** **۴۶۶** **۴۶۷** **۴۶۸** **۴۶۹** **۴۷۰** **۴۷۱** **۴۷۲** **۴۷۳** **۴۷۴** **۴۷۵** **۴۷۶** **۴۷۷** **۴۷۸** **۴۷۹** **۴۸۰** **۴۸۱** **۴۸۲** **۴۸۳** **۴۸۴** **۴۸۵** **۴۸۶** **۴۸۷** **۴۸۸** **۴۸۹** **۴۹۰** **۴۹۱** **۴۹۲** **۴۹۳** **۴۹۴** **۴۹۵** **۴۹۶** **۴۹۷** **۴۹۸** **۴۹۹** **۵۰۰** **۵۰۱** **۵۰۲** **۵۰۳** **۵۰۴** **۵۰۵** **۵۰۶** **۵۰۷** **۵۰۸** **۵۰۹** **۵۱۰** **۵۱۱** **۵۱۲** **۵۱۳** **۵۱۴** **۵۱۵** **۵۱۶** **۵۱۷** **۵۱۸** **۵۱۹** **۵۲۰** **۵۲۱** **۵۲۲** **۵۲۳** **۵۲۴** **۵۲۵** **۵۲۶** **۵۲۷** **۵۲۸** **۵۲۹** **۵۳۰** **۵۳۱** **۵۳۲** **۵۳۳** **۵۳۴** **۵۳۵** **۵۳۶** **۵۳۷** **۵۳۸** **۵۳۹** **۵۴۰** **۵۴۱** **۵۴۲** **۵۴۳** **۵۴۴** **۵۴۵** **۵۴۶** **۵۴۷** **۵۴۸** **۵۴۹** **۵۵۰** **۵۵۱** **۵۵۲** **۵۵۳** **۵۵۴** **۵۵۵** **۵۵۶** **۵۵۷** **۵۵۸** **۵۵۹** **۵۶۰** **۵۶۱** **۵۶۲** **۵۶۳** **۵۶۴** **۵۶۵** **۵۶۶** **۵۶۷** **۵۶۸** **۵۶۹** **۵۷۰** **۵۷۱** **۵۷۲** **۵۷۳** **۵۷۴** **۵۷۵** **۵۷۶** **۵۷۷** **۵۷۸** **۵۷۹** **۵۸۰** **۵۸۱** **۵۸۲** **۵۸۳** **۵۸۴** **۵۸۵** **۵۸۶** **۵۸۷** **۵۸۸** **۵۸۹** **۵۹۰** **۵۹۱** **۵۹۲** **۵۹۳** **۵۹۴** **۵۹۵** **۵۹۶** **۵۹۷** **۵۹۸** **۵۹۹** **۶۰۰** **۶۰۱** **۶۰۲** **۶۰۳** **۶۰۴** **۶۰۵** **۶۰۶** **۶۰۷** **۶۰۸** **۶۰۹** **۶۱۰** **۶۱۱** **۶۱۲** **۶۱۳** **۶۱۴** **۶۱۵** **۶۱۶** **۶۱۷** **۶۱۸** **۶۱۹** **۶۲۰** **۶۲۱** **۶۲۲** **۶۲۳** **۶۲۴** **۶۲۵** **۶۲۶** **۶۲۷** **۶۲۸** **۶۲۹** **۶۳۰** **۶۳۱** **۶۳۲** **۶۳۳** **۶۳۴** **۶۳۵** **۶۳۶** **۶۳۷** **۶۳۸** **۶۳۹** **۶۴۰** **۶۴۱** **۶۴۲** **۶۴۳** **۶۴۴** **۶۴۵** **۶۴۶** **۶۴۷** **۶۴۸** **۶۴۹** **۶۵۰** **۶۵۱** **۶۵۲** **۶۵۳** **۶۵۴** **۶۵۵** **۶۵۶** **۶۵۷** **۶۵۸** **۶۵۹** **۶۶۰** **۶۶۱** **۶۶۲** **۶۶۳** **۶۶۴** **۶۶۵** **۶۶۶** **۶۶۷** **۶۶۸** **۶۶۹** **۶۷۰** **۶۷۱** **۶۷۲** **۶۷۳** **۶۷۴** **۶۷۵** **۶۷۶** **۶۷۷** **۶۷۸** **۶۷۹** **۶۸۰** **۶۸۱** **۶۸۲** **۶۸۳** **۶۸۴** **۶۸۵** **۶۸۶** **۶۸۷** **۶۸۸** **۶۸۹** **۶۹۰** **۶۹۱** **۶۹۲** **۶۹۳** **۶۹۴** **۶۹۵** **۶۹۶** **۶۹۷** **۶۹۸** **۶۹۹** **۷۰۰** **۷۰۱** **۷۰۲** **۷۰۳** **۷۰۴** **۷۰۵** **۷۰۶** **۷۰۷** **۷۰۸** **۷۰۹** **۷۱۰** **۷۱۱** **۷۱۲** **۷۱۳** **۷۱۴** **۷۱۵** **۷۱۶** **۷۱۷** **۷۱۸** **۷۱۹** **۷۲۰** **۷۲۱** **۷۲۲** **۷۲۳** **۷۲۴** **۷۲۵** **۷۲۶** **۷۲۷** **۷۲۸** **۷۲۹** **۷۳۰** **۷۳۱** **۷۳۲** **۷۳۳** **۷۳۴** **۷۳۵** **۷۳۶** **۷۳۷** **۷۳۸** **۷۳۹** **۷۴۰** **۷۴۱** **۷۴۲** **۷۴۳** **۷۴۴** **۷۴۵** **۷۴۶** **۷۴۷** **۷۴۸** **۷۴۹** **۷۵۰** **۷۵۱** **۷۵۲** **۷۵۳** **۷۵۴** **۷۵۵** **۷۵۶** **۷۵۷** **۷۵۸** **۷۵۹** **۷۶۰** **۷۶۱** **۷۶۲** **۷۶۳** **۷۶۴** **۷۶۵** **۷۶۶** **۷۶۷** **۷۶۸** **۷۶۹** **۷۷۰** **۷۷۱** **۷۷۲** **۷۷۳** **۷۷۴** **۷۷۵** **۷۷۶** **۷۷۷** **۷۷۸** **۷۷۹** **۷۸۰** **۷۸۱** **۷۸۲** **۷۸۳** **۷۸۴** **۷۸۵** **۷۸۶** **۷۸۷** **۷۸۸** **۷۸۹** **۷۹۰** **۷۹۱** **۷۹۲** **۷۹۳** **۷۹۴** **۷۹۵** **۷۹۶** **۷۹۷** **۷۹۸** **۷۹۹** **۸۰۰** **۸۰۱** **۸۰۲** **۸۰۳** **۸۰۴** **۸۰۵** **۸۰۶** **۸۰۷** **۸۰۸** **۸۰۹** **۸۱۰** **۸۱۱** **۸۱۲** **۸۱۳** **۸۱۴** **۸۱۵** **۸۱۶** **۸۱۷** **۸۱۸** **۸۱۹** **۸۲۰** **۸۲۱** **۸۲۲** **۸۲۳** **۸۲۴** **۸۲۵** **۸۲۶** **۸۲۷** **۸۲۸** **۸۲۹** **۸۳۰** **۸۳۱** **۸۳۲** **۸۳۳** **۸۳۴** **۸۳۵** **۸۳۶** **۸۳۷** **۸۳۸** **۸۳۹** **۸۴۰** **۸۴۱** **۸۴۲** **۸۴۳** **۸۴۴** **۸۴۵** **۸۴۶** **۸۴۷** **۸۴۸** **۸۴۹** **۸۵۰** **۸۵۱** **۸۵۲** **۸۵۳** **۸۵۴** **۸۵۵** **۸۵۶** **۸۵۷** **۸۵۸** **۸۵۹** **۸۶۰** **۸۶۱** **۸۶۲** **۸۶۳** **۸۶۴** **۸۶۵** **۸۶۶** **۸۶۷** **۸۶۸** **۸۶۹** **۸۷۰** **۸۷۱** **۸۷۲** **۸۷۳** **۸۷۴** **۸۷۵** **۸۷۶** **۸۷۷** **۸۷۸** **۸۷۹** **۸۸۰** **۸۸۱** **۸۸۲** **۸۸۳** **۸۸۴** **۸۸۵** **۸۸۶** **۸۸۷** **۸۸۸** **۸۸۹** **۸۹۰** **۸۹۱** **۸۹۲** **۸۹۳** **۸۹۴** **۸۹۵** **۸۹۶** **۸۹۷** **۸۹۸** **۸۹۹** **۹۰۰** **۹۰۱** **۹۰۲** **۹۰۳** **۹۰۴** **۹۰۵** **۹۰۶** **۹۰۷** **۹۰۸** **۹۰۹** **۹۱۰** **۹۱۱** **۹۱۲** **۹۱۳** **۹۱۴** **۹۱۵** **۹۱۶** **۹۱۷** **۹۱۸** **۹۱۹** **۹۲۰** **۹۲۱** **۹۲۲** **۹۲۳** **۹۲۴** **۹۲۵** **۹۲۶** **۹۲۷** **۹۲۸** **۹۲۹** **۹۳۰** **۹۳۱** **۹۳۲** **۹۳۳** **۹۳۴** **۹۳۵** **۹۳۶** **۹۳۷** **۹۳۸** **۹۳۹** **۹۴۰** **۹۴۱** **۹۴۲** **۹۴۳** **۹۴۴** **۹۴۵** **۹۴۶** **۹۴۷** **۹۴۸** **۹۴۹** **۹۵۰** **۹۵۱** **۹۵۲** **۹۵۳** **۹۵۴** **۹۵۵** **۹۵۶** **۹۵۷** **۹۵۸** **۹۵۹** **۹۶۰** **۹۶۱** **۹۶۲** **۹۶۳** **۹۶۴** **۹۶۵** **۹۶۶** **۹۶۷** **۹۶۸** **۹۶۹** **۹۷۰** **۹۷۱** **۹۷۲** **۹۷۳** **۹۷۴** **۹۷۵** **۹۷۶** **۹۷۷** **۹۷۸** **۹۷۹** **۹۸۰** **۹۸۱** **۹۸۲** **۹۸۳** **۹۸۴** **۹۸۵** **۹۸۶** **۹۸۷** **۹۸۸** **۹۸۹** **۹۹۰** **۹۹۱** **۹۹۲** **۹۹۳** **۹۹۴** **۹۹۵** **۹۹۶** **۹۹۷** **۹۹۸** **۹۹۹** **۱۰۰۰**

⁴⁷ Bu dökümanı benimle paylaşan sevgili hocam Seyit Ali Kahraman'a teşekkürü bir borç bilirim.

Dökümen 2: Şehrin tarihini anlatu bölüm

قلعه عمادیه نمایان اولیغده عمادیه حاکمی خان عسکر بیه ظاهر و یا هر اولوغ مرتضی یا شاکند اسن استقلال
ایروپ جمعی عمادیه عسکر بتک کزیده سوجیه و جوشنه مستغرق اولوب بر لای عظیم ایله عمادیه کرکین
قلعه عمادیه دن شاه و بالیز طویر اولوب اوجده سوج ایروپ کبی قلعه عمادیه ده خانل سرانده
اولوب دیوان عظیم اولدی العظمت دیار عمادیه نلک پاک و اکیزه سوسر کور کایرا عیان اشرفی و علما و صلحا و جمله
خانک اون بیل مقدار کزیده عسکر یوشالوشا بیک و چار بیک ایله ملبس اولمش توفیق انداز هدیش مهیب جمیع اولوغ
خانل دیواننده بیس و یسارده التون و کوشش قاروقلی سربند کر طویرا نلر و شاهن چقالی قیو جی یا شیلر یزیر
زیوتیه مستقر اولوب اذاکوزره القاروشوب دیوان خانده طبل و نغیر و قدورله طره لر اورولوب دیوان
حاکم تمام اولدقه مرتضی یا شاکند بیزک نامه لر قیفات اولوب مفهوم معلوم خالایق اولوغده خالایق
توزیر عمادیه مرتضی یا شاکند ایشیردن نزم دختر یا کیزه اختیریم مکنو خه لیکه شرع رسول مبین اوزره طلب ایله
نه بوزر سزیدیکه جمله اعیا عمادیه استقال استقال الله مبارک ایله دنالدکده شیخ الاسلام عمادیه ایروپ مرتضی
یا شاکند و قنی یا بو خانک و کیلر دیدکده مرتضی یا شاکنداسی میدا حجت چیقوب خال ایله دست بدست اولوب
باؤسیر بیمرتضی یا شاکند شیخ الاسلام نکاح ایروپ فاتحه سبع المانی دلا اولوب شیخ بیک کاسه اشربه نوش اولوب
مرتضی یا شاکند نندن خانده و خان کتاسنه شیخ الاسلامه شوقه خلقنا کیدر یولوب سار اضرای اعانه یوز الله قیو
زیروز خلقنا کیدر یولوب اوج قطار قطاری زی قیفت خف تعاریق کامیا مقوله سیر هدا اکر خانده پیشکش
چکوب و داوود یزیر هادی و طغلقا طویر ایروپ خانده بزکز ایروپ اوزر اس کیلان صافناش الحیاد مثالی آتار
خانده هدا یا چکوب خان عالیشان جهان جهاز حصا ایروپ اولان مرتضی یا شاکند نکاح اولدوغی خودده جیلر کیدوب
اند عمادیه خانل شیخ بیل صولن اضعیه نفیسه نهعت همسکر میدان عبته کلوب برضا طعنه چکامشدر کم
دلا ایله تعبیر و قلمله غم بر اولماز بعد الطعام مرتضی یا شاکند داسنه خان کندو سرانده حجه لر دوشوب انده
مهران اولدی بو حقیره موصول تویو قزیده موزوری بکیر سیرانی مرکز کاه و روپ حقیره برکیسه غر و شرحام
بها و بر یونجه اشواب کران بها کلوب جمعی ماکولات مشروباته تعیین اولوب هر کاه و ککه کاه خان عالی شانل شرف
صحبته یله مشرف اولوب اعیا عمادیه ایله حسن الفتا ایدو احوال عمادیه تنبع ایدو عالی قدر لامکار بر یوز اولدوغی
اورضا شهر امدییه بنای بهدینان ولایت سیدخان
بعضی قلعه عبرت نمای حصن حصین عمادیه سید اجهان
جمیع مورخان جهان قوللری اوزره بوسور عبرت شون اولان عمادیه حقیقده متفق علیه اولدو ایله شری
وز قیم ایله مشله بغداد الطوفان حضرت نوح غیب بوغلا قزیر جیل جوده اوزره نجات بولوب کشتی نوح دن
چقان سیر آدم بوادیم ارضه استیلا ایروپ هر بر بر دیاره پریشان اولو جای وطن ایدن دیر اما بو عمادیه غار لرد
ابتدا وطن ایدن آل عالقدردن کیومرت اوغلی بهدینان بو عمادیه کوهنده قوم طرا ایدن بو اوجوز سنه کامله
اولد اولاد اولدیم تناسل بولدی انکون بوکوه عمادیه ولایت بهدینان درل بعده شیخ مالو کد ملوک بودار عمادیه
انتقال ایروپ آخر حضرت عیسی عصر بنسکه ال بنی زیاده نقل ایروپ مالک فرناوخ و ملک شکیکن و ملک بهمنستان
و ملک قابوش و ملک مؤجر و ملک انوشروان نامان مکار جمله جهال صلات آنلردن اولوب بو عمادیه و عراق
میانده مالک ایدم اخلام بعده حجه النبویه حضرت علی نه فرات کنارنده معاویه ابراهیم سفیای ایله جنگ عظیم
انقر حضرت علی معاویدین دلیکرا اولوب کوفه شهر و مدین شهرن پای تخت ایدن بو اول سنه مبارکده بالتر حضرت
علی کر الله وجهه عساکر خیران ایله بو عمادیه قلعه سن محاصره ایروپ بدعا ایده جبر و قهر انوشروا اوغلی عماد
دستند دست قه بله فخر ایدن مورخان عرب و عجم قمر بر اقیشله عماد قرا ابر انوشروان بر عهد و منتهایه صابر لوق
مردا و کشر بولدی نفوس خرم مغدسی ارضی خوب قمر اتمشدر ملک عماد عمادیه صابر ایدن عمادیه دیو وجه دستیده
اولمشدر انشا الله عمادیه اول معلوم عادلک اوصافی دخی غمرا و نوزر بعد الفتح بو قلعه عمادیه نل حکومتن حضرت علی
شمی

۱۹۱
۲۷۷

عمیر زاده لرندون این حضرت عباسه وروپ دیار اسلام اولدی حالا عمادیه حاکم علی سیدخان و مرادخان
 و میر حاج خان و ممکان خان و نلیه خان بله جمله حضرت علی بن برو سلاله عرق طاهر آل عباسیاندن جزیره حاکم
 حکامی و بتلیدس حاکمی و غیر جمله بوسالنه پاکدن کم انشا الله انقلض الله ان دولتی مابده زبرد ابراهیم ابانویلا
 آل عثمانیابینده اول کوه پیشتون کوه کماوند و کوه عقرو کوه سیلان و کوه هر و کوه اردلان
 مابینده سد اولوب قور عمادیه بها در ان سرد سدید اولمشدر **۹۳۱** ساله تازنده سیلان خان در پامثال عسکر الیه
 عراقوزره کده کر عمادیه حاکمی خان سیلان خانیتاخره فراتده استقبلا ایروب دیار عمادیه تک جزیره قهرمان
 باره قلاعریک مقناحلان سیلان خانهدایا وریکن صا سلیمان خان صمنون و محضوض اولوب عمادیه حکومتی بروجده
 فاوجا قوبنده خاند برلیغ باغی شاه ایله احسا اولنوب اوله هذالان حاکمان عمادیه سیلان خانده غیر دعا ایدر بعد
۹۳۱ ساله تازنده عمادیه حاکمی قرق بیک عسکر الیه بغداد نمنده بولنوب بعد الفی اوچاقلق و نور دلق خط شرفیاب
 تمید اولندا **حوال حاکمان عمادیه** ایالت بغدادده ایکی طوغالی میر میران پایه سیلان بروجده تا بید حکومت عظیمی
 قرق بیک توفیک افغانه والی بیک علمایه و اوچ کوره یزیدیک رعایا بیکو کونه مالکده و ایالتده یوز عدد میر
 عسکر قبایله و جمله **۱۷۶** عدد قلاع صغیر و کبیره مالکده انشا الله هریری عالیله تمیر اولنور و قانون
 سیلان خان اوزره شهره زول حاکم خا صندن برقیجه اکسک خاسی اولما قابله حین دیوانده عمادیه حاکمی
 شهره زول حاکم نیک ایتاننده او طومور و عراق سفر لری اولدجه شهره زول حاکمیله عمادیه حاکمی
 طلبیده عسکر اسلام اولوب چرخه جی اولور دیار بیک حاکمی ذوقدار اولور عمادیه دیار کوردستانده اولور
 حکومتدر اندن حکام بدم اندن حاکم بتلیدس اندن حاکم جزیره شهر در اما عمادیه حاکم اولکده سند بروجده
 عدالت بهر نوم بریکله آمدی مال تحصیل اولنور و ایالتده اصلا تقار و رعایت و ایام بیکو جری باشور
 سردار و دزار و تقدیری حاکمی بوقدر جیلتا مالک کندوسی حاکم دنیا در بعضی مور حال حاکم بهیثا در
 و حاکم سیدخان و حاکم عمادیه و حاکم آمدیه آمده بر مالکده اسید بر زمان بود دیارده خان زاده خانیه
 دیارنده مالکده اولدوغی کیمی آمده دخی بودیاره مالکده او طاغن حاکم آمدیه در لر بعضیله عمادیه آمدین
 عطله در لر اما بو عمادیه قلعه سنه لسان عبیده تل خیر در لر و لسان عبیده جبل عقب در لر
 لسان سیده کوه کرم در لر و لسان آکر اولنوده بیطنور و لسان زازره آکرده آمدیه فصیح بلبل عمادیه
 در لر و لسان مغولیده ابتدا کیموش تا اتریکون تل کیم در لر و لسان و صده دارا شاه ییلاغی اولغیله بو
 عمادیه دارا بیغا دوش در لر و لسان قدیم اثر منده در لر حقا که ارض عاقده بویله بر سده صفا مثال
 قلعه بومثال کور صدم دیار انا اولیده قلعه قره حصار صاحب یعنی فیوز قره حصار و دیار روم ارض روم قلعه
 کماج و دیار ارمنده قلعه وان و دیار آزر بانجامده قلعه ماکو و دیار دیار بیکده قلعه مازین و دیار عراقده
 بو قلعه عمادیه جبل شهره شهر اولمش حصار استوار لر دن یقدهرت ایله قلعه خلق اولمش بر سور ضعیف الهم
 کم سیاح عالم وجها کشت و عالمین اولنور و امان نظرله بوقلمیه نظر ایدن بوقلمیه ند کیفیت حال بلبل
 یوخسه هر کس ساصیندن اولما غیله بوقلمیه عقل فکر ارسطو ایز کریمه مشد **حقیق** بقول یار منی مقدر سیور
 قلعه عمادیه دارا شاه تحصین ایروب کامل اوج سنه کفره روم عاصره ایروب بروجده ایله بر طرفد صفر بوله
 میور روم کفره لرینک هایب و حاسر کند کلن مفصل یازمتی بعضی یازمتیه کوه بلند اوزره بنا سزنا اولمش
 قلعه زیبار و صاحب خرم تیمور خان دخی قلعه و انه و قلعه مازین و قلعه اما سید و بوقلمیه سما دتیه اصلا
 بر چاره ایده میویپ مایوس و خسر کیشدر و اول عصرده بو عمادیه حاکمده کوه بالار اچره بیک بدی جوز یاره
 معور آبادان قرا اولوب داغ و طاشی آدم در یاسو ایش اما حال امیس کم سنه لسان نقل اوزره بوی جوز یاره
 کند معور قالمشدر اما جمله اهایس شافعی المذهب و مؤمن و صوحد کمنسنه لر که جمله باغی و کداسی شرع شریف
 مطبوع منفا در لر و **دخی** خان شالشا اندن غیر بر حاکم دخی دولت عثمان طره فزون اوچوز اچیه پایه سیده قاقی

دار
عشق

Dökümen 3: Şehrin ilmi anlatı bölümü

ستایش دارالتدریس عالیه علمیه جیهان عدد دارالتحصیل علوم مدرسه جیهان مکلف و مکلفه
تدیس مدرسسه قاضی کار کبریا بنای عظیمه بوده برکته بسم الله دین علوم او طوبی البتہ مفسر و حدیث المشر
حره منده بر سر وی درختی وارید کم بوفلک اطلسی اخضره ایله بر سر آمد سوزون بر سر و سبز کون کوروله مشه
بر کتیبایمینک رایجه طیبیه کدر سرخانلان دماغلر معطر ایدر و بومدرسه قرینه بر آب زلال قیوس و وارد عمیق
اللیقو لاجت و مدرسسه امیر حاج اوقافی مشهور و کتاب خانہ حزینہ سنده اون بیک باره کتب نفیسه سی
مستور مدرسسه امیر الحاحدر و مدرسسه زبارعی ذکر کاه عظیمه اکثریاقوم زبارعلیه وارید و مدرسسه
مراذخانیه آستانه کبرادر هر مشورتی حجره بها الحیمه و شعیده سی و طیبیه معینه سی جانب و تقد ما و
سال بالفدوی الاصال و اصله و مدرسسه مکنان یعنی صهی خان بودخی مشهور و تلامذتک مشهور
مدرسسه دارالتدریس و مدرسسه مالک از دین یعنی مالک عزالدین روزمه مرتین چوبه سی جنبه وارید اند
مدرسسه سیدخان بؤکه مدرسسه نوزدر یعنی یکی مدرسسه در سنه اثنته قریب العهد بنا اولغا غایه بنا
واوقاف اوقافی مشهور بود مدرسسه قرینه برالین قیوارید کم آشفتیسی جاه سعیر و واجب القتل اولو کیشلی
حاکم الوقت اول قیاریت آشفتی ایدر و اولو بر آدم باره اولو اما حکمت خدابکره بر آدمی بر دیو سید چمنقار
بوقیادی آشفتی ایدر همان اولو آدم هرگز زیک کبیر کبیر کبیر ایدر کن با هر حافظ الله اون عدد عقاب قوت کعبه ایدر
قیارنده کواشیانه لردن یوزوار و رپ متکون کبیر کبیر یعنی منقار و ناخند لیه قیوس علی مالاً الناس سید مراد خانک
حضورینده متمم کم قیوس بنده هر هوا بر اولو ایدر و کبیر ایدر کبیر کبیر کبیر اهل الیوم شهادت کور و عالم
حیرته قالر همان مراد خان کبیر و طریف قید لردن کشاده ایدر ایدر ایدر ایدر و طریف سوله سوله کورده
تشریه مالکسن ذر و ربه ذر سنت سوله سنن ایدر در حرف مظلوم ایدر والله خانم اختتام واقعه حقه
یوسن کور کور صفا کله کیم بار غار رفیق و بنم ضیف مکرم غم بیه علی التشر رسن جناب کبیر انک اون عدد ملایکه
سنه با هر حق قیوس اصنازل مرین کبیر صفا کور سید خضر اصنا بشت ایتوب خلاص اولو رسن غم بیه لایق و لایق
ان الله معناد یوب جیسر وجودم او کبره صفا یوب غایت اولدی جعفر دخی خابین بداره و زوق کوروند هشتاد اولو
کور ذمک جماله بیدار و قیاری دیدل شسته شلیش برده بیط کور ذم همان سنی انک خوفند بده بیدار کده
بند ایدر صلاحی با ایدر کن ایدر کورم بنی جلد بی امانه حضور با کتف و بیه بلا قوتف نه جرمه ایدر کم بند
سوال ایتوب بنی یا لجن قیادت اشفی القا ایتوب فرمان ایدر که بنی ایتوب کبره خیر جان ایله بال الله دیدم ایتوب
اون دانه ملایکه کور کور اولو ایدر بنی قیاری اشته کنتم حضور کده قور باره و غایت اولدیله و نور حریفه مظلوم
سکر کتیر سراجان نقل ایدر مراد خان حریفه دستن بوش ایدر حلالق و له یوب ایلار ایدر اوج بیک التوت
احسان ایدر اهل بالند روزمه معونات تعین ایدر بواحواله واقف اولمش اولمردن استقامه ایدر بوسر کتیر
عبره قراب اولمشدر حالا بومدرسه بوقیاسی کتارنده لجه صاحب سلوک کلوپ عبادت ایدر و لجه لرسن سینه
تبرکات و عبادت ایدر و السلام اندن صکره قلعه عمادیه نل اشفی ذره سنده خان باغ ازمی قیارینده باغ
کتارنده مدرسسه سلطان حسین عادل بوندن غیر بنای عظیمه و اوقاف متینله مدرسسه کبیر یوقدر کور بار قلعه
آلتمش عدد کور بنا قیاریله منبر حجره اری و دارالتدریس و حجره منده حوض عظیم و سلسبیل و فواره کور و حجره
منده خیابان کلکستان و حجره اری اطلاند بوشنا بوزارید درون مدرسسه صیف شنده اوچویور دوز بوز طلبه
ایله ملود کم جمیع فنون بواستاده قرأت اولنور درس اسطو و حکیم سینا طبیعت کیمسنه وارید و صاحب الحین
غیا الفایه کتب علما اولغا بیه بومدرسه الیوم عدد مشهور قرال و مال کافر هست بر مؤمن حلال دیو کفره کتیبیه
لردن عواید و عواید تعین ایدر یوقد باغ و باغچه و دکالین و آسیاب آب بومدرسه متصدل انشا ایدر و وقف
اشهد

Dökümen 4:
Şehrin okulların anlatı bölümü

تأییش دارالتدریس عالمان عمادتیه جماله عدد دارالتحصیل علوم در جماله مکلف و مکمل و
 بوجا معارف ما علم ساجد لدر
 قدیم مدرسه قائم کار کبر بنای عظیمه بوده برکته بسم الله دین علوم او طیب البتہ مفسر و محدث اولمشده
 حره منده برسوی و زختمی و اردر کم بولک اطلس اخضره ابله برسارد موزون برسرو و سبزن کون کور بله مشده
 برکنجا بیچیک راجعه طیبیه در سرخانک در مانغله معطر ایدر و نومدرسه قرینه بر آب نزال قیوسی وارد عقی
 التي قولاجده و مدرسه امیر حاج اوقافی مشهور و کتاب خانه حزینه سنده اون بیک باره کتب نفیسه سی
 مستور مدرسه امیر الحاجدر و مدرسه زیاریه در کجایه عظیمه اکثر اقوم زیار طالبه لدر وارد و مدرسه
 مراد خانیه آستانه کبرادر هر شو جتید حجره بوالحمیه و شقیه سی و ضیفه معینه سی جانب و قفله ما و
 سال بالغدو و الاصل و اصله و مدرسه منکان یعنی صبی خان بودخی مشهور و تلامیذک مشهور
 مدرسه ذاب السرفردر و مدرسه مالک از دین یعنی مالک غزالکس روزمره مرتبه تیز چوبه سی منزولدر اندن
 مدرسه سیدخان بویکه مدرسه نوذدر یعنی یکی مدرسه در سنه نائنده قریب العهد بنا اولما غیله بنا
 و اوقاف اقا اوقاف موجودر بومدرسه قرینه برالجن قیادردر کم آشفیسیب چاه سعیردر واجب النقل اولن کیشلیری
 حاکم الوقت اولقبالرتن آشفی ایدر و اولیجر مدرسه باره اولور اما حکمت خدا برکته بر ای صیغرم دیوسجند چنقار
 بوقادرت آشفی ایدر همان اولکدم مرتبه زریک کبی زکواظ ایدر کن بامر حافظ الله اون عدد عقاب قوتک عمادتیه
 قیالکنده کویا سخانه لرندن بزقاز اوزوب منز کور کجریه خوری یعنی منقار و ناخذ بله قیوب علی ملا التاش سیددر ارضانک
 حضورنده متهم ای صیغرم یکنه بر حق اولور ایدر و ای کیشیا لر بینه کیکه ابرو حالو جمله اهل ای صیغرم کور و عالم
 حیرتده قالر همان مرادخان حریف و ظریف قیادردن کنشاده ایدر ای کدم دوقری سوبله سنه کونده
 نسطره مالکسن ذر و غیر دیجه در نشت سوبله ستموهای ایدم در حریف مظلوم ایدر والله خانم اختتام واقعه حضرت
 یوسف کور در صفا کلدکنیم بار غار رفیق و بنم ضیف مکرم غم بجه علی التشر بر سنر جناب کبری انک اون عدد ملایکه
 سنه بامر حویتیرا صاندر مریم کبی صفا کور سبب نذ ضرر اصابت ایتوب خلاص اولور سن غم بجه لا تشرف ولا تخرب
 ان الله معنا دیوب جیبی وجودم اوچکرة صفا یوب غایب اولدی چقر دخی خابند بیدار و زوق در و زدن هشیار اولور
 کور دکمه جماله بنذر لر و قیادردر کشته شلمش برده قیادردر همان سبب انک خوفندت بده بند لر کدمه
 بنیادیوب صلات کجریا اما ایدر کن آنی کوردم بنی جلا دیو اما ندر حضور بکه کتوب بلا قوتف نه جریده ایدر کم بند
 سوال ایتوب بنی بالجن قیادت آشفی ایدر فرمان ایدر که بنو ایتیل برکته خوز جان ابله بالله دیدم آنی کوردم
 اوندان ملایکه کور کوزول ایدر بنی قایدیه ایشه کندم حضور کده قودیار و غایب اولدیله دیو حریف مظلوم
 سر کزشت سرانجا من نقل ایدر مرادخان حریف دستن بوس ایدر حلالق دله یوب آزاد ایدر اوچ بیک التوت
 احسان ایدر اهلا بالندر روزمره معونات تعیین ایدر بوجا حواله واقف اولمشاد ملردن استقام ایدر بوسر کزشت
 عبرت قرا اولمشده حالا بومدرسه بوقیاسی کنارنده نچه صاحب سلوکلر کور عبادت ایدر لر و لجه لر سبب سفده
 تبرک کور عبادت ایدر لر والسلام اندن صکره قلمه عمادتیه نل آشفی دره سنده خان باغ ازمی قرینده باغلم
 کنارنده مدرسه سلطان حسین عادل بوندن غیر بنای عظیمه و اوقاف متینله مدرسه کبر بوقدر کویا رقلعه
 التشر عدد کابنا قیادردر ایله منبر حجره لر و دارالتدریس سی و حره منده حوض عظیم و سلسبیل و فواره کور حره
 منده خیابان کل کلستان مجره لر عیاطرا فنده بوسنا فو وارد درون مدرسه صیف شتاده اوچوز نور ذوز طلبه
 ایله ملوده کم جمیع فنون بوکستاده قرأت اولور در سراسطو و حکیم سینا طبیعت کمنسنه لدر وارد و صاحب الخیر
 غیا الفایه عتد علما اولما غیله بومدرسه الله عدد مشهور قرال و مال کافر هست بر مؤمن حلال دیو کفره کثیفه
 لرندن عواید عواید تعیین ایدر بچده باء قباغچه و دکاکین و آسیاب آب بومدرسه سید متصد انشا ایدر و قف
 التشر

۲۷۹
۱۱۱

اتمسدر و درس عام شهرک شیخ الاسلام اتمسدر بو عمارت اوقاف قوی او ما غبله هر چه نکت طلبه لرینه
جانب و قفدند و ضیفه معینه لر بی داجدر و هر چه به دار انضیافه سندن بر ر ضفره طعام فرّه تین تعییندر
اما بو مدرسه عظیم جسر قوتخان یا ننده او ما غبله قوم اکراد بو مدرسه قوتخان در اما با نسی
سلطان حسیندر قوم اکراد کجه سی مدرسه قباد لر خلاصه کلام بو دیار کورد ستانده اون بر سنه سیاحت ایدت
بو مدرسه قوتخان کبری بی مثال مدرسه کوردم قلعه مار دینده مدرسه قاسم باشا و قلعه و انده مدرسه
خور خور و مدرسه خسرو باشا دخی مشهور لر در اما بو عتباته ندر مدرسه قوتخان انلردن محمود و مزیندر
بو قلعه شادنده مخصوص دار الحدیث و مدرسه دارالقرآن بو قدر اما جمله مدرسه سه لرده علم حدیث و علم
کتوب کوریلور لکن علم حفظ قرآن عظیمه اولقدر مقصد کلدردن زبیرا حافظ کلام الله اولان عالم اولماز در
ستایش مکتب دارالتعلیم صبیان اجدخان جمله عدد تعلیم خانه طفلان پسراندر اول

در بیان تکیه درویشان زیشان جمله عدد مهمان خانه بیمنت درویشادر اول

در بیان اسماء عیالات بلدان جمله عدد

در ذکر خان خواجه کان تجاران جمله عدد

عدد چهار سویم بدارستان جمله عدد

بنای حمام غاسلان بو شهر ده حمام اما سایر دیار که حمام لر کی رویشنا حمام مرغان کلدردن کاردیم
بنای عظیمدر لکن بو شهر خلق غایت شیور اولدقردن خانونلر چون خانه لر نده بر حماملر البته مقرر در
اسماء اشرف کبار اعیان

مشرف اولدغندر و ستان

دو وصف علمک حاذقنا

در مدح جراح نصآدان

اوصاف علمای و مشایخان

در نعت مصنفین شاعران

احوال مشتق کرامه مجازبان

در ذکر احوال غازیان